

การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” The Prototype Community Development “Urban Agriculture”

รัตนา หอมชื่น¹ อวยชัย วัฒนา² และ ศักดิ์พงศ์ หอมหวล³

Rattana Homchuen¹ Uaychai wata² and Sakpong Huomhual³

สาขาวิชานวัตกรรมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม^{1,2,3}

Innovation for Local Development, Faculty of Graduate Studies, Rajabhat Maha Sarakham University^{1,2,3}

Corresponding author, E-mail : tookie0107@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาและสถานการณ์ด้านเกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้านชนาวลัย 2) ศึกษารูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” 3) ทดลองใช้และประเมินผลการใช้รูปแบบ การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยมีขั้นตอนการวิจัย คือ ระยะที่ 1 ได้แก่ การศึกษาข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาและสถานการณ์ด้านเกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้านชนาวลัย โดยศึกษาจากเอกสารงานที่เกี่ยวข้องและสภาพบริบทของพื้นที่ ระยะที่ 2 ได้แก่ การสร้างรูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้วิจัยในท้องถิ่น ระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลการใช้รูปแบบ การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยการใช้รูปแบบที่ได้มาทดลองที่หมู่บ้านชนาวลัย กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ คราวเรือนในชุมชนเมือง หมู่บ้านชนาวลัย จำนวน 10 คราวเรือน รวมสมาชิกในครัวเรือน 30 คน ได้มาโดยวิธีเจาะจงจากผู้สมัครใจ ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” นวัตกรรมที่เหมาะสม คือ เครือข่ายชุมชนกลุ่มตัวอย่าง ต้องมีความรู้ความเข้าใจ เจตคติ และทักษะในการปฏิบัติเกี่ยวกับกิจกรรม 11 กิจกรรม คือ 1) กิจกรรมการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรกรรมในชุมชนเมือง 2) กิจกรรมการปลูกพืชเพื่อบริโภคและจำหน่าย 3) กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคและจำหน่าย 4) กิจกรรมการเพาะเห็ด 5) กิจกรรมการปลูกผักกลับหัว 6) กิจกรรมการปลูกข้าวบนดาดฟ้า 7) กิจกรรมส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ 8) กิจกรรมการประยุกต์วัสดุเหลือใช้สู่เทคโนโลยีชาวบ้าน 9) กิจกรรมธนาคารขยะ 10) กิจกรรมส่งเสริมขนบธรรมเนียมและประเพณีพื้นบ้าน และวัฒนธรรม 11) กิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่าง 30 คน จาก 10 คราวเรือน มีการรับรู้ มีส่วนร่วม มีการแสดงความเป็นเจ้าของ มีจิตสำนึก และเกิดพลังการขับเคลื่อน อยู่ในระดับสูงมาก ส่วนคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบ ต้องประกอบด้วย 1) มีกลุ่มองค์กรที่เข้มแข็ง 2) มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 3) มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการแก้ปัญหาและดำรงชีวิต 4) มีการขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

คำสำคัญ : การพัฒนาชุมชนต้นแบบเกษตรกรรมในชุมชนเมือง ; เกษตรกรรมในชุมชนเมือง ; การพัฒนาเมืองแบบกระชับ ; เมืองอุตสาหกรรม ; เศรษฐกิจแบบตลาด ; เกษตรกรรมชาติปลอดสารเคมี

ABSTRACT

This research aimed to study 1) the context, problem and situation of the urban agriculture in the downtown community of the industrial estate of Chonburi province and Thanawan village, 2) to study the activity and feature of the prototype community development model "Urban agriculture", and 3) to experiment and to evaluate the model. The research process were; the first; to study the context, problem and situation of the urban agriculture by documental research and the phenomena research. The second; to establish the prototype community development model "Urban agriculture" by the expertise, the concerning persons and the local researchers. The third; to experiment and to evaluate the model in the Thanawan village. The target population was 10 families in the Thanawan village consist of 30 persons selected by the voluntary purposive sampling.

The appropriate innovation of the prototype community development model "Urban agriculture" were; the community network should have knowledge, understanding, attitude and skill in 11 operating activities namely; 1) providing a better understanding about the agriculture in the downtown community, 2) growing plants for sold to consumers, 3) raising the animals for consumption and selling, 4) mushroom cultivation, 5) growing the vegetables upside, 6) growing rice on deck, 7) promoting the organic farming, 8) using applications the materials as a the local technology, 9) recycling bank, 10) promoting the folk traditions and culture, and 11) promoting the democratic way of life. As a consequence of the research, it has been rated at the highest scale that all thirty members from 10 households perceive it, take part in it, express ownership, boost their awareness, and propel driving forces. Additionally, characteristics of the prototype community must feature: 1) strong body groups, 2) mutual learning groups, 3) application of wisdom to solving problems and living one's life, and 4) regular propelling activities.

Keywords : Development of Model Community in Urban Agriculture ; Urban Agriculture; Urban Development Compact ; Industrial Cities ; Market economy ; Non- Chemical Organic Agriculture

บทนำ

จากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ที่เน้นการทำงานในภาคอุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และภาคบริการมากขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวในเขตเมืองเป็นลำดับ โดยเน้นการค้าขายเป็นหลัก ทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองรุกเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มีสาระสำคัญในยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาเมืองแบบกระชับ ให้มีการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในพื้นที่เมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งพัฒนาด้านแบบเมืองที่เป็นมิตรกับ

สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในเมืองให้สามารถผลิตอาหารในพื้นที่ที่ว่างเปล่าและจำกัด ให้เกิดประโยชน์ เช่น ชุมชนบ้านจัดสรร พื้นที่สาธารณะร่วมกัน เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวรวมทั้งส่งเสริมบทบาทของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนสนับสนุนการอยู่ร่วมกันของชุมชนในลักษณะเมือง เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนาเชิงนิเวศ ส่งเสริมการทำเกษตรที่เกื้อกูลกัน ระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศ ตามแนวคิดการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืน เพื่อให้เกิดความสมดุล จัดให้มีกลไกให้ความรู้ และขับเคลื่อนระดับชุมชน ส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบใหม่ เกษตรผสมผสาน [1] และเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยรณรงค์ให้ใช้สารชีวภาพแทนการใช้สารเคมี [2]

สำหรับชุมชนเมือง การพัฒนาเมืองแบบกระชับเป็นแนวทาง ที่ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ส่งเสริมให้คนในเมือง ผลิตอาหารในพื้นที่ที่ว่างเปล่าและจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด เชื่อมโยงถึงสาระสำคัญส่วนหนึ่งในยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ที่มุ่งสนับสนุนการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้มีคุณค่าร่วมกัน และตระหนักถึงผลประโยชน์ของสังคม โดยการสร้างค่านิยมใหม่ที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและเกื้อกูลกันในสังคม โดยการเสริมสร้างทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม ปลูกฝังกระบวนการคิดในการเคารพซึ่งกันและกันในสังคมที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่หลากหลาย จนเกิดเป็นความร่วมมือแบ่งปันและเอื้ออาทรกันในสังคม เพิ่มศักยภาพและขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมในการบริหารงานของชุมชนพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งและสร้างความใกล้ชิดทางสังคม [2] จนเกิดเป็นความร่วมมือแบ่งปันและเอื้ออาทรกันในสังคมจะสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ที่มีแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตรบนฐานการเพิ่มผลผลิตภาพยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และการสร้างความตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันของอุตสาหกรรมและชุมชนและส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันพัฒนาตั้งแต่การกำหนดกรอบแนวทางการกำหนดมาตรการให้ชุมชนฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยการกำหนดเขตพื้นที่สำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในแต่ละพื้นที่ให้มีขนาดที่เหมาะสมสอดคล้องกับขนาดของชุมชนและขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ บนฐานความรู้ความคิดสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและนวัตกรรมเพื่อเพิ่มมูลค่าและยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาด้านการผลิตและแปรรูปสินค้า [2] สนับสนุนการผลิตอาหารทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าเกษตรเพิ่มมูลค่าสินค้าให้เหมาะสมสอดคล้องกับขนาดและขีดความสามารถของชุมชน เพื่อยกระดับสินค้าให้มีคุณภาพและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

จังหวัดชลบุรี มีลักษณะชุมชนเมืองสูง เนื่องจากมีนิคมอุตสาหกรรมหลายแห่ง ซึ่งประชากรในชุมชนเมืองอุตสาหกรรม

หรือนิคมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เป็นแรงงานอพยพจากเกษตรกรในชนบท จากการสำรวจแรงงานในนิคมอุตสาหกรรม ผู้ปฏิบัติงานในโรงงานและเครื่องจักร เมื่อปี 2558 ไตรมาสที่ 1 พบว่ามีแรงงานที่อายุ 15 ปีขึ้นไปที่มีงานทำจำนวนรวม 264,000 คน แยกเป็นชาย 170,000 คน หญิง 94,000 คน [3] นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเมือง ที่หมู่บ้านชนาวลัย ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ระหว่างเดือนตุลาคม ถึง เดือนพฤศจิกายน 2557 พบว่าประชากรส่วนใหญ่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เป็นแรงงานต่างถิ่นที่เข้ามาทำงานในเขตอุตสาหกรรมจังหวัดชลบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากการทำงานภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม ปัจจุบันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่มิรายได้ไม่เพียงพอกับค่าครองชีพที่ต้องใช้จ่ายภายในครอบครัว จึงเป็นที่มาของการย้ายถิ่นฐานจากสังคมชนบทสู่สังคมเมือง ซึ่งผู้ย้ายถิ่นแม้จะทิ้งถิ่นฐานมาแต่ก็ไม่ได้ทิ้งวิถีชีวิตแบบเดิมไป แต่ยังคงชีวิตอยู่อย่างคนชนบทในเขตเมือง

เกษตรกรในชนบทที่อพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้ามาอยู่ในชุมชนเมือง โดยเฉพาะในนิคมอุตสาหกรรมยังคงนำเอาวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมเข้ามาใช้ด้วย เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยอาศัยวิถีชีวิตดั้งเดิมของการทำการเกษตรในชนบทมาประยุกต์ใช้ในชุมชนเมืองอุตสาหกรรม และใช้พื้นที่ทดลองที่หมู่บ้านชนาวลัย ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

การทำเกษตรในเมือง ไม่ใช่เพียงแค่เรื่องการปลูกผักไว้กินเองในครัวเรือนเท่านั้น แต่การทำเกษตรในเมืองยังมีบทบาทและความสำคัญต่อการพัฒนาเมืองในหลาย ๆ มิติอย่างมาก ในต่างประเทศได้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ซึ่งสามารถแบ่งแนวคิดเรื่องเกษตรในเมือง [4] ได้ดังนี้

1. เกษตรในเมืองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเมือง (Urban metabolism)
2. เกษตรในเมืองกับการยกระดับความมั่นคงทางอาหารในเมือง (Urban food security)
3. เกษตรในเมืองกับการยกระดับอธิปไตยทางอาหาร (Food sovereignty)
4. เกษตรในเมืองกับการสร้างห่วงโซ่อาหารที่เป็นธรรมของ

คนเมือง (Fair urban food chain)

5. เกษตรในเมืองในการเพิ่มความยืดหยุ่นของเมืองเพื่อการปรับตัวต่อวิกฤติและการเปลี่ยนแปลง (Adaptation to crisis and changes)

6. เกษตรในเมืองกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม (Social network)

7. เกษตรในเมืองกับการพัฒนานวัตกรรมและการสร้างการเรียนรู้ (Innovation and learning)

จากงานวิจัยข้างต้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการช่วยส่งเสริมทักษะและการเรียนรู้ให้กับผู้วิจัย เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้และทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหา และสถานการณ์ด้านเกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้านชนาวลัย
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะของการพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”
3. เพื่อทดลองใช้และประเมินผลการใช้รูปแบบ การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหา และสถานการณ์ด้านเกษตรกรรม เพื่อทำการศึกษารูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะของการพัฒนาชุมชนต้นแบบ พร้อมทั้งทดลองใช้และประเมินผล เพื่อให้เกิด ชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบ เกษตรกรรมในชุมชนเมือง ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology) ซึ่งเป็นวิธีวิจัยที่ผสมผสานทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน โดยการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ชุดความรู้และกิจกรรม เพื่อทำการประเมินจัดทำระบบและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษา เกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้านชนาวลัย โดยมีขั้นตอนการวิจัย คือ

ระยะที่ 1 ได้แก่ การศึกษาข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาและ

สถานการณ์ด้านเกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้านชนาวลัย โดยศึกษาจากเอกสารงานที่เกี่ยวข้องและสภาพบริบทของพื้นที่

ระยะที่ 2 ได้แก่ การสร้างรูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยผู้เชี่ยวชาญผู้เกี่ยวข้อง และผู้วิจัยในท้องถิ่น

ระยะที่ 3 การทดลองใช้และประเมินผลการใช้รูปแบบ การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” โดยการใช้รูปแบบที่ได้มาทดลองที่หมู่บ้านชนาวลัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ สมาชิกครัวเรือนในหมู่บ้านชนาวลัย ตำบลบ่อวิน อำเภอ ศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน 149 ครัวเรือน สมาชิกครัวเรือน จำนวน 395 คน

กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย ได้แก่ ครัวเรือนในหมู่บ้านชนาวลัย ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี จำนวน 10 ครัวเรือน [5] [6] [7] [8] [9] [10] [11] [12] [13] [14] สมาชิกครัวเรือนจำนวน 30 คน พร้อมทั้งปราชญ์ [15] [16] ในชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ คณาจารย์ และ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง ข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยหาดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item Objective Congruence)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาจึงมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิคและเครื่องมือ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ที่ใช้การตั้งคำถามนำไปสู่การพูดคุยสนทนาที่ดำเนินไปอย่างธรรมชาติ ซึ่งให้ผู้สัมภาษณ์ไม่รู้สึกรู้สีกว่ากำลังถูกสัมภาษณ์และไม่อึดอัดลำบากใจในการสนทนาแต่ละครั้ง พยายามให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ได้แสดง

ความคิดเห็นของตัวเองมากที่สุด ตามแนวคำถามหรือประเด็นที่ผู้ศึกษาได้เตรียมไว้ล่วงหน้าตามขอบเขตเนื้อหาของการศึกษา ต้องสร้างความคุ้นเคยสนิทสนมเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ ดังนั้นการสัมภาษณ์จึงเป็นการพูดคุยที่ต้องปรับไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่สามารถกำหนดตายตัวได้แล้วแต่สถานการณ์ บางครั้งบุคคลเป้าหมายหรือกลุ่มเป้าหมายอาจพูดนอกประเด็น ซึ่งบางครั้งจะต้องใช้ระยะเวลาบ้างในการดึงประเด็นกลับมา ใช้คำถามโดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

1.1 ภูมิภาคปัญหาด้านการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารในการบริโภคทั้งในอดีตและปัจจุบัน

1.1.1 มีการนำพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร มาใช้ประโยชน์ด้านใดบ้างและใช้อย่างไร

1.1.2 มีการนำพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร มาประกอบอาหารอย่างไร

1.1.3 มีการนำพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร มาใช้ประโยชน์ทางยาและทางสมุนไพรอย่างไร

1.1.4 มีการนำพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร มาใช้ประโยชน์ด้านอื่นอย่างไร

1.2 กระบวนการจัดระบบเกี่ยวกับทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพของเกษตรกรในชุมชนเมือง

1.2.1 การจัดระบบทรัพยากรและความหลากหลายของเกษตรกรในชุมชนเมือง

1.2.2 ความคงอยู่ของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร ในระบบธรรมชาติ

1.2.3 การขยายเมล็ดพันธุ์พืช และการขยายพันธุ์การเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

1.2.4 การอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชและการอนุรักษ์การขยายพันธุ์สัตว์เลี้ยงที่ใช้เป็นอาหาร

2. การสังเกตการณ์ ผู้วิจัยได้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) ควบคู่ไปขณะทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย การสนทนากลุ่ม การไปเยี่ยมเยียนที่บ้าน ซึ่งบุคคลเป้าหมายจะไม่ทราบว่าคุณสังเกตอยู่และได้มีการบันทึกกระบวนการไปพร้อม ๆ กัน เพื่อเป็นการค้นหาข้อมูลตลอดจนเป็นการตรวจสอบข้อมูลไปในตัว

3. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion)

โดยจัดสนทนากลุ่มผู้ที่มีความรู้เรื่องพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารในการบริโภค โดยคนในชุมชนที่มีความสนใจในเรื่องพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน การสนทนากลุ่มผู้ศึกษาได้ใช้พลวัตของกลุ่ม (Group dynamic) เป็นการกระตุ้นสมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและทัศนะอย่างเปิดเผย ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสามารถไปกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ออยากพูด ออยากแสดงทัศนะและประสบการณ์ของตนเองเกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพและการบริโภคด้วยพืชที่ปลูกด้วยตนเอง [17] การเลี้ยงสัตว์ที่ใช้ในการบริโภคในครัวเรือนโดยไม่ใช้สารเคมีและการเรียนรู้ การถ่ายทอดการเรียนรู้ สามารถแบ่งออกไปเป็น 2 ระยะ คือ

3.1 ระยะแรก เป็นการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กับกลุ่มผู้นำและกลุ่มคนที่สนใจเป็นการสนทนากลุ่มในเรื่องบริบทชุมชนทั่วไปของชุมชน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการจัดการพื้นที่แบบกระชับที่มีพื้นที่น้อยให้มีประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการปลูกพืชเพื่อทำเมล็ดพันธุ์ การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงที่ใช้เป็นอาหารให้กับชุมชนเพื่อพึ่งพาและการแบ่งปันเพื่อการบริโภคที่ยั่งยืนต่อไป [18]

3.2 ระยะที่สองเป็นการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กับกลุ่มผู้นำ ในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.2.1 มีการใช้ความรู้ในการจัดระบบความหลากหลายของพื้นที่เพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารว่าควรให้ความรู้ได้อย่างไร

3.2.2 มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหนที่จะต้องใช้ความรู้ในการจัดการพื้นที่เพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

3.2.3 มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหนที่จะต้องถ่ายทอดความรู้และทำการอนุรักษ์เมล็ดพันธุ์พืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

3.2.4 ใครหรือสถาบันใดที่ควรทำหน้าที่ให้ความรู้

3.2.5 มีการถ่ายทอดความรู้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร อย่างไร

3.2.6 ชนิดของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารในครัวเรือนปัจจุบันมีชนิดใดบ้าง ความอุดมสมบูรณ์ปัจจุบันแตกต่างจากเมื่อก่อนอย่างไรมีการจัดการอย่างไรเพื่อความอยู่รอดของคนในชุมชน

4. การสัมภาษณ์เชิงเจาะลึก (In-depth interview) โดยเลือกสัมภาษณ์คนในชุมชนซึ่งมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ที่แตกต่างกันออกไปและสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนที่มีความรู้เรื่องการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารประกอบอาหารและการแปรรูปอาหาร

5. การสำรวจ (Surveys) โดยใช้การเดินสำรวจแบบสุ่ม (Random sampling) ซึ่งเป็นการเดินสำรวจการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารโดยผู้ที่สำรวจประกอบไปด้วย ผู้มีความรู้ในการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร แม่บ้าน พ่อบ้านกลุ่มผู้ที่สนใจโดยมีการสำรวจทั้งในชุมชนหมู่บ้านชนาวลัย เนื้อหาที่สำรวจประกอบด้วย

5.1 ความหลากหลายของชนิดพันธุ์พืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

5.1.1 ประเภทและชนิดของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหารที่มีในชุมชน

5.1.2 ประเภทของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

5.1.3 สรรพคุณของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

5.2 การจัดการพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

5.2.1 การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร และการดูแลรักษาพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร

5.2.2 ระบบนิเวศที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโต

5.2.3 การแปรรูปและการนำไปใช้

5.3 การนำพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร มาบริโภคในครัวเรือน

5.3.1 การบริโภค

5.3.2 การใช้สอยทั่วไป

5.3.3 การใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ

6. วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ผู้ศึกษาได้นำไปใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาครั้งนี้คือเครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนที่สนใจในเรื่องพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร ซึ่งสามารถทำให้เก็บข้อมูลได้ครบถ้วนและใช้กล้องถ่ายรูปทำการบันทึกภาพปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งบุคคลและสถานที่ต่างๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และนำมาสังเคราะห์

จากเนื้อหาที่ได้ และนำมาเขียนรายงานเชิงพรรณนาโดยแยกประเด็นการวิเคราะห์ ออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนที่ศึกษา ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในส่วนความเป็นมาของชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาของผู้คนในท้องถิ่นและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ด้านการจัดการความหลากหลายของพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้เป็นอาหาร โดยหลังจากได้ข้อมูลในแต่ละครั้งจะมีการจดบันทึกตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์และวิเคราะห์ โดยการแยกแยะข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงตามกรอบแนวคิดและตัวแปรและนำข้อมูลที่ได้แต่ละครั้งมาวิเคราะห์ซ้ำ จนได้ข้อมูลครบถ้วนจึงนำมาสรุป ศึกษาค้นคว้าข้อมูลอุปมา (Induction) จนกระทั่งมีความมั่นใจในข้อมูลก่อนเขียนรายงาน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาการวิจัยโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการจัดสนทนากลุ่มและการสำรวจโดยจัดหมวดหมู่ของข้อมูลที่ได้ตามประเด็นศึกษา และนำมาวิเคราะห์สร้างความสัมพันธ์ในประเด็นเกษตรกรรมในชุมชนเมือง

ผลการวิจัย

การศึกษาวจัย เรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” เป็นนวัตกรรมทางเกษตรและสังคม ที่มุ่งเน้นเพื่อสร้างความตระหนักต่อความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาเมืองแบบกระชับ ที่มีการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในพื้นที่เมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดำเนินการโดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มเป้าหมาย เจาะจงเลือกโดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ชุมชนหมู่บ้าน ชนาวลัย โดย เลือกเจาะจงบุคคล 10 กลุ่มครอบครัว [5] [6] [7] [16] [9] [10] [11] [12] [13] [14] ที่มีความพร้อมในด้านการพัฒนาเป็นต้นแบบ เกษตรกรรมในชุมชนเมือง โดยเป็นคนที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาในจังหวัดชลบุรี โดยมีการใช้ชีวิตวิถีแบบเดิมในการย้ายถิ่นฐาน โดยเฉพาะวิถีชีวิตด้านการบริโภค เข้ามาเรียนรู้ เพื่อสามารถนำมาใช้ในครอบครัว ในชุมชนหมู่บ้านชนาวลัย และชุมชนใกล้เคียง พร้อมทั้งสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เครือข่ายในอนาคตต่อไปได้ โดยได้ทำการ

สำรวจท้องถิ่นเบื้องต้นด้วยการสำรวจชุมชนเชิงพหุลักษณะ การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ ทั้งผู้นำชุมชน คือ ประธานหมู่บ้าน และผู้คนในชุมชน จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ เครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ เวทีชาวบ้าน เวทีเสวนาทางวิชาการ การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ที่สำคัญ คือ ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative Observation) ของกลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลาที่ใช้ศึกษา คือ 12 เดือน ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2557 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2558

สาระสำคัญ มุ่งเห็นการทำเกษตรกรรมในชุมชนเมือง พัฒนาเมืองแบบกระชับ ที่มีการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในพื้นที่เมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุด การร่วมคิดร่วมทำเพื่อพัฒนารูปแบบการทำเกษตรในชุมชนเมือง เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางด้านอาหาร และมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวตั้ง [19] เกษตรกรรมยั่งยืน เป็นตัวช่วยขับเคลื่อนงาน โดยการขับเคลื่อนเกษตรกรรมในชุมชนเมือง ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) [2] มาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องการพัฒนาประเทศ มุ่งเน้นเพื่อสร้างความตระหนักต่อความสำคัญของความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เพื่อพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยพัฒนาเมืองแบบกระชับ ที่มีการใช้พื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว และการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในพื้นที่เมืองให้เกิดประโยชน์สูงสุด และได้กำหนด การพัฒนาชุมชนต้นแบบเกษตรกรรมในชุมชนเมือง กรณีศึกษา หมู่บ้านชนาวัดย์ ตำบลบ่อวิน อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี แห่งนี้เป็นสถานที่เรียนรู้ เพื่อให้คนในชุมชนหมู่บ้านชนาวัดย์ และ ชุมชนใกล้เคียง สามารถนำความรู้ที่ได้จากการทำเกษตรกรรมในชุมชนเมือง โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง สามารถเรียนรู้ สร้างความร่วมมือสร้างความสามัคคี ร่วมกัน พร้อมทั้งสามารถสร้างความมั่นคงทางด้านสภาวะจิต และความมั่นคงทางด้านอาหารให้กับตนเองและคนอื่น ๆ ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนต้นแบบกลุ่มเกษตรกรรมในชุมชนเมือง จึงเป็นพื้นที่สร้างนวัตกรรมการพัฒนาชุมชนต้นแบบ

กลุ่มเกษตรกรรมในชุมชนเมือง โดยผ่านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ให้มีคุณค่าร่วมกัน บนฐานของความไว้วางใจและเกื้อกูลกัน จนเกิดเป็นความร่วมมือแบ่งปันและเอื้ออาทรกันในชุมชนเมือง

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหา และสถานการณ์ด้านเกษตรกรรมในชุมชนเมืองของหมู่บ้าน ชนาวัดย์

จากการศึกษาบริบทของชุมชนหมู่บ้านชนาวัดย์ในมิติต่างๆ ซึ่งแบ่งตามวิถีการดำรงชีวิตได้เป็น 6 ยุคได้แก่ ยุคอดีตก่อน พ.ศ. 2546 ในยุคนี้ยังไม่เกิดหมู่บ้านชนาวัดย์ ยังเป็นภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าอาศัย ยังไม่มีการก่อสร้างทางด้านอุตสาหกรรม จนเริ่มเข้าสู่ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2546 - พ.ศ. 2547) เกิดยุคของการถากถางเกิดขึ้น ภูเขาและต้นไม้ถูกถางป่า โดยชาวบ้านเป็นผู้จับจองพื้นที่ทำกิน เพื่อทำการปลูกมัน, อ้อย และ สับปะรด แต่การทำในยุคนี้ ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทำให้เกิดยุคก่อตั้ง (พ.ศ. 2548 - พ.ศ. 2551) จากการที่ชาวบ้านทำเกษตรกรรมคือการปลูกมัน ปลูกอ้อย ปลูกสับปะรด และไม่ประสบความสำเร็จ เกิดการเป็นหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ผลผลิตที่ทำกรปลูกในพื้นที่ภูเขา ราคาไม่ดี ชาวบ้านได้เลิกทำไร่ เปลี่ยนมาทำการตัดดินภูเขาไปขาย (ระเบิดภูเขา) จนกลายเป็นที่ราบ หลังจากนั้นได้มีบริษัท พี.เอ็ม.กรุ๊ป เรียลเอสเตท จำกัด ได้ทำการซื้อที่ดิน โดยการเห็นมูลค่าของการทำอสังหาริมทรัพย์ เนื่องจากในพื้นที่บ่อวิน เริ่มกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม ความต้องการที่จะมีบ้านเป็นของตนเอง เกิดความต้องการที่สูง ได้ทำหมู่บ้านจัดสรร โดยใช้ชื่อว่า “หมู่บ้านชนาวัดย์” เมื่ออุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นในเขตพื้นที่จังหวัดชลบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งถือเป็นจุดเปลี่ยนของวิถีต่างๆ ในชุมชน โดยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป เมื่อเข้าสู่ยุคที่ 1 (พ.ศ. 2552 - พ.ศ. 2556) หลังจากมีการก่อสร้างหมู่บ้านเสร็จเรียบร้อย คนเริ่มทยอยเข้ามาซื้อบ้านกันในหมู่บ้าน มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาในเมืองอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น จากครอบครัวต่างจังหวัดครอบครัวใหญ่ ย้ายมาเพื่อทำการซื้อบ้านใหม่เพื่อทำงานในเมืองอุตสาหกรรม ปัจจุบันในการเลือกซื้อบ้านคืออยู่ใกล้สถานที่ทำงาน การเดินทางสะดวก มีแหล่งสาธารณูปโภคครบครัน ซึ่ง หมู่บ้านชนาวัดย์เป็นหนึ่งในตัวเลือกของคนย้ายถิ่นที่

เข้ามาทำงานในจังหวัดชลบุรีและจังหวัดใกล้เคียง จึงเกิดความสัมพันธ์ ระหว่าง คนกับคนขึ้นในชุมชน เริ่มมีการย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน โดยคนที่มาซื้อโครงการหมู่บ้านชนาว์ลีย์ ส่วนมากไม่ใช่คนในพื้นที่จังหวัดชลบุรี แต่เป็นคนต่างจังหวัดที่เข้ามาทำงานโรงงานอุตสาหกรรม จากวิถีชีวิตคนชนบทที่เคยแบ่งปัน การเป็นวิถีชีวิตสังคมเมือง เริ่มต้องซื้อขาย จากที่เคยมีเพื่อนบ้านที่รู้จักกัน กลายเป็นสังคมเมืองที่ไม่มีการพูดคุยกัน เวลาที่มีจะอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ความสัมพันธ์เริ่มจางหาย จากการทำงานในสังคมอุตสาหกรรม สังคมเมืองเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้คนในสังคมอุตสาหกรรมไม่มีการปลูกพืชผักไว้รับประทานเอง ใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการบริโภคแทนการปลูกพืชผักทานเอง เมื่อเข้าสู่ยุคที่ 2 (พ.ศ. 2557 ปัจจุบัน) จาก พ.ศ. 2554 ประเทศไทยได้เกิดวิกฤตภาวะน้ำท่วมฉับพลันในหลาย ๆ พื้นที่ เกิดการขาดแคลนในด้านอาหาร จากเหตุการณ์วิกฤตดังกล่าว คนไทยได้หันมาให้ความสนใจกับการพึ่งพาตนเองมากขึ้น โดยใช้พื้นที่ของตนเองเป็นแหล่งผลิตอาหาร เพื่อให้สามารถที่จะอยู่ได้ เพื่อเตรียมรับมือกับวิกฤตที่อาจจะเกิดขึ้นอีกในอนาคต ประชาชนที่พักอาศัยในหมู่บ้านชนาว์ลีย์ จึงเกิดแนวคิดในการพึ่งพาตนเอง โดยเน้นการใช้พื้นที่ในหมู่บ้านจัดสรร พื้นที่ที่ว่างเปล่าและจำกัดในบ้านตนเอง ให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงได้เกิดศูนย์ถ่ายทอดการเรียนรู้ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง” และจากการที่ในชุมชนมีแรงงานพลัดถิ่นเข้ามาทำงานในเขตอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น แต่พฤติกรรมกรรมการบริโภคได้สวนทางการสุขภาพเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่เป็นอยู่ ทำให้เกิดแนวคิดการทำเกษตรกรรมในชุมชนเมือง เพื่อตอบสนองสภาวะจิตของคนในชุมชนที่ห่างไกลถิ่นกำเนิด แต่ยังสามารถทำให้คนคนนั้นสามารถอยู่ในหมู่บ้านในสังคมเมืองได้ โดยไม่รู้สึกลัวจากถิ่นกำเนิดมา และการปลูกผัก การเลี้ยงไก่ไข่ เพื่อการบริโภคเอง ยังเป็นการช่วยลดภาวะความเสี่ยงของสุขภาพที่ต้องรับความเสี่ยงจากสารเคมีที่มีมากในปัจจุบัน ฉะนั้น จึงได้มีการสำรวจพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคนในชุมชนหมู่บ้านชนาว์ลีย์ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการบริโภคของ ชุมชนเมือง รวมทั้งเป็นการออกแบบกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในชุมชนเมือง ให้สามารถใช้พื้นที่ที่ว่างเปล่าและจำกัดให้สามารถได้ประโยชน์ได้สูงสุด

2. ผลการศึกษารูปแบบกิจกรรมและคุณลักษณะของการพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”

จากการสนทนาและการสนทนากลุ่มย่อยของกลุ่มเป้าหมาย และได้วิเคราะห์ร่วมกัน โดยเห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันที่ จะนำไปสู่การสร้างเกษตรกรรมในชุมชนเมืองที่เหมาะสมกับหมู่บ้านชนาว์ลีย์ มีขั้นตอนและกิจกรรม ดังนี้

เกษตรกรรมในชุมชนเมือง ได้นำใช้ บันได 7 ขั้น มาเป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการใช้แนวคิดและหลักการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เข้ามาเป็นแนวหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเน้นกระบวนการจัดการความรู้ (ด้านพุทธปรัชญาหรือด้านการสร้างปัญญา) กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นำไปสู่การตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาอย่างมีสติและปัญญา ในระดับต้นใช้สมาธิในการวางแผน เพื่อทำงานตามความรู้ที่ได้จากขั้นการจัดการความรู้ แล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติจริง (ด้านทักษะพิสัย) จนเข้าใจว่าปัญหาที่ได้รับแก้ไข นั้น ถูกแก้ไขโดยใช้ความรู้และเครื่องมือใด ๆ ที่สามารถทำได้จริง และรับรู้ได้ว่าประเด็นการเรียนรู้หรือปัญหาที่ได้เรียนรู้นั้น สามารถจัดการได้อย่างไร กลายเป็นปัญญาในระดับที่สูงขึ้น (ด้านจิตพิสัย) โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้จาก 7 ขั้นตอน ซึ่งประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 สำรวจและค้นหาประเด็น เพื่อศึกษาบริบทและปัญหาการจัดการในชุมชน หมู่บ้านชนาว์ลีย์ ซึ่งคนในชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ต้องร่วมช่วยกันค้นหา เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้และสำรวจความสนใจของตนเองว่าต้องการทำกิจกรรมแบบไหน และสามารถจะสร้างประเด็นคำถามและเชื่อมโยงการเรียนรู้ได้

ขั้นที่ 2 ทหาความรู้ฐาน หลังจากที่ได้มีการสำรวจชุมชนหมู่บ้านชนาว์ลีย์แล้ว ร่วมกันค้นหากิจกรรมในชุมชน เพื่อให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยใช้พื้นที่ที่ว่างเปล่าและจำกัด เป็นตัวตั้งให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ โดยการต้องมีการเฝ้าสังเกตหรือสอบถามผู้รู้ในชุมชนร่วมด้วย เพื่อช่วยสำรวจตรวจสอบว่ากิจกรรมที่คนในชุมชนและกลุ่มเป้าหมายจะร่วมทำนั้นเมืองค์ความรู้ อะไรซ่อนอยู่บ้าง ซึ่งองค์ความรู้ที่ท้องถิ่นจะเป็นแก่นสาระสำคัญที่จะใช้เป็นข้อมูลในการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือ

ธรรมชาติ ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่และประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมมาจัดลำดับความสำคัญและเปรียบเทียบ เพื่อหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของสิ่งอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ และจัดลำดับความสัมพันธ์ของประเด็น สาเหตุของปัญหา ต้นเหตุของปัญหา เพื่อนำไปสู่ขั้นที่ 4 ต่อไป

ขั้นที่ 4 เรียนรู้สถานการณ์และกำหนดทิศทาง โดยนำผลการวิเคราะห์จากขั้นที่ 3 มาประเมินความเสียหาย ทั้งทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อหาทางเลือกจัดการกับปัญหาและสาเหตุตามความเหมาะสม เพื่อนำไปกำหนดทางเลือกและจัดการปัญหาเหล่านั้น โดยทางเลือกมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ เป็นทางเลือกที่มีอยู่เดิมคือสิ่งที่ชุมชนทำแล้วได้ผล และทางเลือกที่นำไปสู่ช่องทางใหม่ เป็นนวัตกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นโดยการคิดค้นที่คนในชุมชนสามารถทำได้ นำไปสู่ความยั่งยืน โดยความร่วมมือของชุมชน สามารถวางแผนจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจได้ โดยนำสิ่งใกล้ตัวมาประยุกต์ใช้ ทำให้สามารถสร้างชุดการเรียนรู้ให้สนุกและน่าสนใจ โดยชุมชนต้องเป็นผู้ร่วมคิดและร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน ต่อยอดความคิด เพื่อหาทางเลือกที่เหมาะสม เกิดความยั่งยืนในชุมชนต่อไป

ขั้นที่ 5 วางแผนการจัดการ เป็นขั้นตอนที่ชุมชนนำทางเลือกของกิจกรรมต่าง ๆ มาวางแผนการทำงาน โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และทำให้ทางเลือกของกิจกรรมที่คนในชุมชนและกลุ่มเป้าหมายเลือกไว้เป็นจริง และสำเร็จมากที่สุด โดยผู้วิจัยจะต้องกระตุ้นให้คนในชุมชนช่วยกันคิดว่า กิจกรรมที่เราเลือกนั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน ลำดับการทำงานเป็นอย่างไร ทำอะไรก่อน-หลัง รวมถึงรายละเอียดปลีกย่อยที่คนในชุมชนและกลุ่มเป้าหมายต้องทำ และสิ่งที่สำคัญคือ ทางเลือกในการดำเนินงานต้องเหมาะสมกับกิจกรรมในแต่ละวัยของคนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนทุกวัยได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ในส่วนของขั้นตอนการวางแผน จะนำขั้นตอนกระบวนการบริหารคุณภาพ (PDCA) มาใช้ประกอบการวางแผน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถทำงานได้อย่างเป็นระบบ โดยพิจารณาการทำงานแต่ละขั้นตอนละเอียด คือ P (Plan) คือ เริ่มต้นวางแผนจากวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ต้องการให้แก้ไข ปัญหาตามทางเลือกจากขั้นที่ 4

D (Do) คือ การปฏิบัติตามขั้นตอนในแผนงานที่ได้เขียนไว้ อย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง

C (Check) คือ การติดตามการทำงานตามแผนงานที่กำหนดในแต่ละขั้นตอน ว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น และต้องปรับแผน เพื่อให้งานดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ และงานที่ดำเนินการจะเป็นไปตามแผนหรือไม่ อย่างไร

A (Action) คือ การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่เป็นปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใด ๆ ก็แนะนำแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่สำเร็จแล้ว ไปใช้ในการทำงานครั้งต่อไป

จุดเน้นสำคัญคือ การฝึกการวางแผนกิจกรรมของคนในชุมชน เป็นการทำงานที่แก้ปัญหาจากความรู้และความเข้าใจของตนเอง คิดเป็น แก้ปัญหาได้จริง โดยอาจมีภูมิปัญญาของตนเอง มาร่วมด้วย ซึ่งกระบวนการนี้ต้องการการพัฒนาด้านปัญญา คือ ความคิดสร้างสรรค์ โดยใช้ปัญญามากที่สุด

ขั้นที่ 6 ออกปฏิบัติ เกิดจากการวางแผนร่วมกันระหว่างคนในชุมชน กลุ่มเป้าหมายและผู้วิจัย เมื่อมีปัญหากเกิดขึ้น คนในชุมชนจะสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะไปตอบข้อสงสัย จนเกิดเป็นองค์ความรู้ขึ้นจากการปฏิบัติจริงในตอนท้ายของกระบวนการ โดยเน้นเรื่องความสามัคคี ความมีน้ำใจ และการอยู่ร่วมกันด้วยกระบวนการประชาธิปไตย การให้เกียรติ และยกย่องผู้อื่นในชุมชน และนอกชุมชน เน้นการพูดคุย การตั้งประเด็น การชวนอภิปราย การตัดสินใจ หาข้อสรุปของกิจกรรม และสามารถทำงานร่วมกันได้

ขั้นที่ 7 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างคนในชุมชนออกมา ในรูปของการทำสื่อกิจกรรม การประดิษฐ์เครื่องมือของการทำกิจกรรม เวทีการนำเสนอกิจกรรมของชุมชน โดยมีคนในชุมชนร่วมเกี่ยวข้องกับประเด็นกิจกรรมต่าง ๆ และร่วมรับฟังร่วมกัน ว่ามีความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและชุมชน หมู่บ้านชนาวัดีย์ ที่อยู่อย่างไร ขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะต้องเป็นผู้ประสาน เพื่อสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้สัมพันธ์กับความรู้ที่คนในชุมชนได้รับในการทำกิจกรรมให้มากที่สุด ซึ่งต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย ที่จะสื่อถึงความรู้ ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่สำคัญให้กับผู้ทำวิจัย และคนในชุมชนที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน ฯลฯ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และขยายขอบเขตการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้กว้างขึ้นและลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งขั้นตอนนี้ จะมีความสำคัญ ว่าคนในชุมชนหมู่บ้านชนาวัดีย์ มีเจตคติและทักษะในการใช้ชีวิตในสังคม เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ว่าจะเกิดเป็นพลังปัญญาที่สามารถทำให้ คนในชุมชนหมู่

บ้านชนาวลัย ได้เรียนรู้กิจกรรมเรื่องใหม่ ๆ ที่สำคัญกับตนเอง
ครอบครัว และชุมชนต่อไปได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3. ผลการศึกษาค้นคว้าและประเมินผลการใช้รูปแบบ
การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมในชุมชนเมือง”

จากกิจกรรมทั้ง 11 กิจกรรมการเรียนรู้ ที่จัดขึ้นมีความ
เหมาะสมกับชุมชนหมู่บ้านชนาวลัย ตำบลปอวิน อำเภอศรีราชา
จังหวัดชลบุรี และทำให้เกิดเกษตรกรรมในชุมชนเมือง ใช้
กิจกรรมระหว่างภูมิปัญญาและวิถี บนพื้นฐานของการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นมิตรกับ
สิ่งแวดล้อม พัฒนาเมืองแบบกระชับ ที่มีการใช้พื้นที่อย่างมี
ประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการเพิ่มพื้นที่สีเขียว การใช้พื้นที่
ที่ว่างเปล่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ใช้พื้นที่ที่เป็นตัวตั้ง ตลอดจน
การปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก และเป็นการสร้าง
ความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนชุมชนเกษตรกรรมในเมือง
หมู่บ้านชนาวลัย ผ่านการมีส่วนร่วม 5 ชั้น คือ ชั้นรับรู้ ชั้นทำที่
ชั้นการแสดงความเป็นเจ้าของ ชั้นการสร้างจิตสำนึก และชั้นการ
สร้างพลังการขับเคลื่อน ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรรม
ในชุมชนเมืองของคนในชุมชนที่มีการนำเอาภูมิปัญญาหรือองค์
ความรู้ต่าง ๆ มาร่วมทำกิจกรรม จนเกิดเป็นการบริโภคใน
มิติต่างๆ ร่วมกับวิถีการดำรงชีวิต และมีการพึ่งพาธรรมชาติมาก
ขึ้นจนเกิดเป็นรูปแบบ การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมใน
ชุมชนเมือง” เพื่อการบริโภคอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ตอบสนองสภาวะจิตใจที่มีมูลค่ามากกว่าตัวเงิน
2. นอกจากผ่อนปรนแล้ว เรื่องระบบความสัมพันธ์ภายใน
ครัวเรือน ยังมีกิจกรรมทำร่วมกัน สานสัมพันธ์ภายในครัวเรือน
3. การเรียนรู้และมีกิจกรรมร่วมกันในชุมชนหมู่บ้านเกิด
ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ภายในกลุ่มคน เกิดความเชื่อมโยง
กันและกัน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. สภาพของภูมิสังคมของชุมชน ต้องมีลักษณะเป็นชุมชน
เมืองคล้ายกับชุมชนหมู่บ้านชนาวลัย ที่มีพื้นที่ที่ว่างเปล่าและ
จำกัด
2. สามารถนำขั้นตอนและกิจกรรมการเรียนรู้ไปเป็น
แนวทางในการพัฒนาและสร้างนวัตกรรมของชุมชนอื่น ๆ ได้
3. สามารถนำรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้กับ

เรื่องอื่นๆ ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องนั้นๆ ได้

4. ชุมชนหมู่บ้านชนาวลัย ควรสนับสนุนให้มีแหล่งเรียน
รู้กิจกรรมต่างๆ ที่คนในชุมชนมีความต้องการ ใช้เกษตรกรรม
ในชุมชนเมืองเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ และคนในชุมชนเป็น
วิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ โดยเป็นชุมชนจัดการ
ตนเอง

5. ควรมีการศึกษากิจกรรมที่สามารถนำวัสดุที่เหลือใช้หรือ
มีอยู่แล้ว ในครัวเรือน มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ใน
ชุมชนได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนต้นแบบ “เกษตรกรรมใน
ชุมชนเมือง” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความ
อนุเคราะห์อย่างสูงจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร.อวยชัย
วะทา ที่ให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดและเอาใจใส่ตลอดเวลาที่ทำงาน
วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ดร.ศักดิ์พงศ์ หอมหวล ที่ให้ข้อ
เสนอแนะเพิ่มเติมอย่างใส่ใจและจริงจัง ทำให้งานวิจัยฉบับนี้มี
ความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- [1] Sustainable Agriculture Foundation (Thailand).
(2014). **Mixed farming concept**. <http://www.sathai.org/>. (October 2, 2014)
- [2] The National Economic and Social Development
Board. (2012). **The National Economic and Social
Development Plan The Eleventh Plan 2012 - 2016**.
Bangkok : Office of The National Economic and
Social Development Board.
- [3] Chonburi Provincial Statistical Office. (2015).
Chonburi Provincial Statistical Report 2015. [http://
www.chonburi.nso.go.th](http://www.chonburi.nso.go.th). (January 20,2016).
- [4] Piyapong Boossabong. (2014). **Concept of urban
agriculture**. <http://www.thaicityfarm.com>.
(October 20, 2014)

- [5] Kamonnet Sangyai (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (October 12, 2014).
- [6] Jutarat Porraaut (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (October 12, 2014).
- [7] Boonpan Sanwandee (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 4, 2014).
- [8] Prisanha Sodasoy (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 25, 2014).
- [9] Yawwalak Dongkamjan (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (October 12, 2014).
- [10] Runjoun Mommmai (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 25, 2014).
- [11] Sonthaya Tanomsoy (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (October 12, 2014).
- [12] Samrang Sinthon (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 4, 2014).
- [13] Anutida Namtisong (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 25, 2014).
- [14] Audom Sukita (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 4, 2014).
- [15] Chokdee Suwannasri (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 4, 2014).
- [16] Pramol Konprahom (Interview respondents). **Rattana Homchuen (Interviewer)**. (November 4, 2014).
- [17] Nakorn Limpacuptathavon. (2014). **Growing vegetables like a city people happy that anyone can do it**. Bangkok : Amarin Printing And Publishing.
- [18] Office of The Royal Development Projects Board (ORDPB). (2014). **Concept of self-reliance**. <http://www.rdpb.go.th>. (October 15, 2014).
- [19] Sumet Tantiwatchakun. (2001). Sufficiency Economy by Royal Initiative.<http://www.uintha.net/index.php/>. (October 22, 2014).

